

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Хайдарової Оксани Сергіївни
«Формування уявлень про навколишній світ
у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження Хайдарової О.С. обумовлена соціально-економічними та соціокультурними процесами, що відбуваються в Україні і зумовлюють необхідність суттєвих змін у системі освіти, у тому числі й спеціальної. Сучасні стратегії реформування спеціальної освіти висувують нові вимоги до навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, які спрямовані на поступове особистісне зростання кожної дитини, набуття нею соціальних якостей, розвиток її потенційних можливостей з позицій особисто-орієнтованого навчання, оновлення змісту, методів його реалізації, розроблення та впровадження ефективних корекційно-розвивальних технологій в практику навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, чисельність яких має тенденцію до зростання. На сьогодні значно зріс інтерес до проблеми навчання та супроводу учнів зазначеної категорії, у зв'язку з чим надання кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги таким дітям стає одним із пріоритетних напрямів сучасної спеціальної освіти.

У цьому контексті дуже важливим аспектом є формування у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями життєвих компетентностей, адекватного відношення до природи, людини, навколишнього середовища (довкілля) тощо. Актуальність дослідження можна розглядати у деяких аспектах.

На соціально-педагогічному рівні формування елементарних уявлень про навколишній світ в учнів з інтелектуальними порушеннями помірного

ступеня є необхідною умовою їхнього успішного включення у життя соціуму, підвищення ступеня незалежності повсякденного функціонування.

На науково-теоретичному рівні – розв'язання зазначеної проблеми передбачає пошук науково обґрунтованих нових технологій, в основі яких – діагностика сформованості уявлень про навколишній світ, визначення принципів, методів і засобів їх формування.

На науково-методичному рівні – актуальність дослідження визначається необхідністю осучаснення теоретичного осмислення зазначеної проблеми, відсутністю відповідної методичної системи щодо забезпечення формування уявлень про навколишній світ у дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, що спонукає до розроблення відповідних рекомендацій на адресу практичних працівників.

Зважаючи на вищезазначене, дослідження О.С. Хайдарової є актуальним, вагомим і своєчасним, а наукова проблема, що сформульована у дисертації, правомірно викликає науково-практичне зацікавлення.

Аналіз основного змісту роботи дає підстави стверджувати: дисертація належним чином структурована, чітко сформульовано науково-категоріальний апарат: об'єкт, предмет і основні завдання, що забезпечило досягнення мети дослідження – розроблення науково обґрунтованої та експериментально апробованої педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Слід відмітити тривалість проведеного дослідження, значну кількість задіяних в ньому дітей, а також різноманітність закладів, у навчально-виховний процес яких впроваджено технологію формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Заслуговує особливої уваги *теоретико-методологічна основа* дослідження, яка будується на сучасних, найбільш важливих, психолого-педагогічних теоріях, положеннях, концепціях, підходах, законодавчих та нормативно-правових документах, у тому числі й в галузі спеціальної освіти.

Основні ідеї та положення, здобуті результати та сформульовані висновки повно викладено автором у *18 наукових працях*: міжнародних та фахових виданнях України, публікаціях апробаційного характеру. Дисертантка є автором 2-х програм корекційно-розвиткової роботи для дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня. Достатня апробація дисертаційного дослідження підтверджується також участю Оксани Сергіївни у Міжнародних та Всеукраїнських науково-методичних конференціях.

Самостійне теоретичне та практичне значення мають отримані дисертанткою результати аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури щодо змісту основних понять: «уявлення», «уявлення про навколишній світ», «формування уявлень про навколишній світ», «діяльність», «навчально-пізнавальна діяльність», «сформованість уявлень», «навчально-пізнавальна діяльність як основа формування уявлень» тощо (*розділ 1*). Автором досить ґрунтовно проаналізовано й узагальнено основні підходи до проблеми формування уявлень про навколишній світ у дітей з інтелектуальними порушеннями, визначено основні складові та поетапність цього процесу.

Теоретичний аналіз спеціальної літератури засвідчив особливу значущість зазначеної проблеми і дав підстави дисертантці вийти на визначення основних напрямів і компонентів дослідження стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями (*розділ 2*). Дисертанткою було визначено методи дослідження, зміст методики, критерії оцінювання та форми фіксації результатів. Вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів було здійснено за допомогою анкетування для батьків і

вчителів, комплексу тематичних блоків із завданнями та запитаннями для учнів.

Аналіз емпіричних даних, що були отримані на констатувальному етапі дослідження, представлено в дисертації достатньо повно та ґрунтовно.

Знайомлячись з роботою Хайдарової О.С., на основі представлених нею матеріалів в авторефераті та дисертації, доходимо висновку про можливість формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, а також про те, що низька ефективність цього процесу обумовлюється недостатністю або відсутністю спеціальних коригуючих впливів: цілеспрямованого і систематичного навчання, сучасних технологій, інноваційних засобів.

Позитивної оцінки заслуговує те, що формувальний експеримент проводився О.С. Хайдаровою із ретельним урахуванням даних констатувального етапу дослідження.

У *третьому розділі* дисертаційної роботи висвітлено педагогічну технологію формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. У представленому матеріалі розкривається суть формувального експерименту, ті теоретико-емпіричні засади, що покладено в його основу, визначено і обґрунтовано його корекційно-розвивальний зміст, педагогічні умови, принципи, методи, засоби з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.

У дисертації наводяться також і результати формувального етапу експерименту, які засвідчують позитивну динаміку підвищення рівня сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня на всіх етапах навчання.

Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів обумовлено проведенням багаторічного дослідження, що дало можливість не тільки визначити особливості уявлень та навчально-пізнавальної діяльності дітей, а

й внести позитивні зміни в структуру організації та управління корекційно-реабілітаційним процесом.

Варті уваги конкретні *методичні рекомендації* для вчителів, спрямовані на озброєння їх новими методами та прийомами психолого-педагогічного забезпечення різноманітного спектру корекційно-розвивальної роботи з дітьми та їхніми батьками, що уможливорює успішний перебіг соціальної адаптації дитини з інтелектуальними порушеннями.

Незаперечною та вагомою є *наукова новизна та теоретична значущість* дослідження О.С. Хайдарової, оскільки *вперше* обґрунтовано і розроблено методику дослідження стану сформованості уявлень про навколишній світ, виявлено особливості їх сформованості у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня; обґрунтовано, розроблено й апробовано педагогічну технологію формування уявлень про навколишній світ у дітей зазначеної категорії.

Заслужовує на увагу *практичне значення* дисертаційного дослідження, оскільки запропонована автором педагогічна технологія формування уявлень про навколишній світ може оптимізувати навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня не лише на уроках, а й в позаурочний час; може бути використана педагогами різних спеціальних навчальних закладів (у тому числі й з інклюзивною формою навчання), а також батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. У цьому контексті автором підготовлено й апробовано програми з корекційно-розвивальної роботи для підготовчих, 1-4-х класів спеціальних закладів освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями, які вже втілені в практику роботи спеціальних закладів Київської, Дніпропетровської, Миколаївської, Запорізької та Черкаської областей.

Оцінюючи наукову працю О.С. Хайдарової, слід відмітити, що вона є результатом комплексного, багатоаспектного, теоретико-експериментального дослідження однієї з актуальних у спеціальній педагогіці проблем. Її структура продумана, матеріал викладено чітко, грамотно і послідовно.

Загальні висновки сповна відображають отримані результати, відповідають меті, поставленим завданням та науковій новизні роботи. *Автореферат* дисертації адекватно відображає зміст і результати дослідження.

Разом із позитивною загальною оцінкою кандидатської дисертації Хайдарової Оксани Сергіївни «Формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями», яка рецензується, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У першому розділі, при висвітленні матеріалів теоретичного аналізу проблеми, на наш погляд, превалює її розгляд у широкому педагогічному значенні. Між тим, значна кількість досліджень, результати яких певною мірою представлено у наступних розділах дисертації, залишилася поза увагою.
2. Під час аналізу наукових літературних джерел варто було б ширше охопити сучасні іноземні видання і розглянути європейські технології в контексті зазначеної проблеми.
3. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту потребує посилення якісної складової отриманих даних та їх статистичного оброблення.
4. У третьому розділі, в процесі обґрунтування педагогічної технології формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, наведено дані, які, на наш погляд, дублюють аналогічні у розділах 1,2 (наприклад, знову наведено особливості сформованості цих уявлень у дітей, які повно було представлено у розділі 2).
5. Безсумнівно, методичні рекомендації вчителям щодо підвищення ефективності формування уявлень про навколишній світ мають вагомий практичний цінність. Утім, вважаємо за доцільне, поширити їх на батьків, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки від тісної співпраці педагогів та батьків напряду залежать позитивні результати школярів.

6. Сформульовані у дисертації перспективи подальшого вивчення проблеми дослідження потребують, на наш погляд, більшої конкретизації. Це стосується насамперед змісту індивідуально орієнтованих методик навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах сім'ї, що є вкрай важливим для практиків-освітян та батьків учнів.
7. У роботі мають місце окремі термінологічні та змістові неточності щодо трактування деяких теоретичних положень; текст дисертації містить стилістичні та технічні недоліки, а також неточності в оформленні (таблиці, додатки тощо).
8. В якості побажання: вважаємо за доцільне матеріали дослідження видати окремим методичним посібником для вчителів з метою ознайомлення їх із сучасною педагогічною технологією, новими методами та прийомами корекційно-розвивальної роботи щодо формування у дітей з особливими освітніми потребами уявлень про навколишній світ.

Утім, висловлені зауваження в цілому не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи Хайдарової О.С.

Загальний висновок: дисертаційне дослідження Хайдарової О.С. є самостійною і завершеною працею; відзначається безперечною актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить вагомі наукові здобутки, нові, раніше незахищені, наукові положення й обґрунтовані висновки. Результати дослідження є важливими для розв'язання проблеми формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, пройшли належну апробацію, впровадження, в повній мірі висвітлено у значній кількості публікацій. Автореферат відображає основний зміст дисертації.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що дисертація «Формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з інтелектуальними

порушеннями» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567), а її автор, Хайдарова Оксана Сергіївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної
педагогіки та інклюзії
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

И.В.Татьянчикова

І.В.Татьянчикова

Підпис Татьянчикової І.В. засвідчую
Начальник відділу кадрів ДВНЗ ДДПУ

Є.С.Сілін

Є.С. Сілін